

Forskningens forhold til den gode praksis – Forskernes kontakt med grunnplanet

Hva er praksis

Som forsker vil jeg starte med å spørre *hva det er vi mener med praksis*. Det finnes mange former for praktisk virksomhet, hverdagen vår er full av praktiske gjøremål som vi tar for gitt og ikke tenker over.

Kanskje det er først når vi trenger hjelp til slikt at vi anses til å reflektere omkring det? Da blir

noen brukere av tjenester og noen blir hjelpere. På denne konferansen er det sannsynligvis den praksis hvor både brukere og hjelpere er involvert sammen som er i fokus. I løpet av disse kursdagene har mange presentasjoner dreid seg om det. Jeg er absolutt enig i at det er viktig å fokusere på dette området, det får betydning for mange mennesker. Men egentlig gjelder det bare en liten del av all den praksis som brukere og hjelpere totalt er involvert i.

Fokuset for disse dagene skulle være på praksis, og underforstått er forskning da av mindre interesse. Jeg vil likevel ta til orde for at også forskning er en praktisk virksomhet, det er ikke bare teori det dreier seg om. Det er få forskere som bare sitter stille og tenker, eller bare leser bøker, og hvis de gjør det, er både tenkingen og bøkene gjerne knyttet til en eller annen form for hendelser, altså en praksis. Så hvorfor har vi denne forestillingen om et strengt skille mellom forskning og praksis? Det har nok sin rot langt tilbake i tiden, til de gamle grekerne Aristoteles og Sokrates. Deres tenkning fire hundre år før Kristi fødsel har hatt stor innflytelse på den vitenskapelige utviklingen i vår vestlige del av verden. De opererte med tre viktige kunnskapsområder, Aristoteles kalte dem «intellektuelle dyder»: episteme, techne og phronesis (Flyvbjerg 1991).

Episteme står for den vitenskapelige kunnskapen, som kjennetegnes ved at den er universell, invariabel og kontekstua- hengig, altså gjelder overalt, ikke forandrer

seg og ikke varierer etter omstendighetene. Slik kunnskap er basert på generell analytisk rasjonalitet. Det opprinnelige begrepet finnes i dag i begrepene *epistemologi* og *epistemisk*.

Techne står for håndverk og kunst, og er pragmatisk, variabel og kontekstua- hengig. Den er orientert mot produksjon og basert på praktisk middelrasjonalitet styrt av et bevisst mål. Det opprinnelige begrep finnes i dag i begrep som *teknikk* og *teknologi*.

Phronesis handler om etikk, og innebærer analyse av verdier og interesser med henblikk på praksis. Den er pragmatisk, variabel og kontekstua- hengig, og er orientert mot handling. Slik kunnskap er basert på praktisk verdirasjonalitet. Det opprinnelige begrepet finner vi ikke igjen i noe nåtidig begrep, det er forsvunnet fra språket.

Forskningens idealer

Forskningens ideal har i tiden etter den

greske antikken vært å være kritisk, uavhengig, distansert og nøytral. Dette er særlig forankret i det naturvitenskapelige forskningsområdet, hvor målet har vært å finne frem til den objektive sannheten om hvordan ting ER, og å avdekke naturens lover. Lenge forsøkte forskere å studere mennesker og samfunn med samme tenkemåte og forskningsmetoder, for å avdekke den lovmessighet som måtte finnes der. Det knyttet seg store forhåpninger til dette. Tenk hvordan vi da kunne bli i stand til å predikere fremtiden og styre utviklingen!

Filosofene var nok de første til å bestride at dette var mulig. De satte spørsmålste- gen ved synet på mennesket som utelukkende et rasjonelt fornuftsvesen. De beskjefteget seg med spørsmål om etikk og moral, om forståelse og erkjennelse som viktige elementer i menneskers hverdag. De satte frem påstand om at ulike erfaringer

og tenkemåter medførte ulike forståelser av hvordan fenomen er og bør være. «Virkeligheten» er ikke lik for alle – mennesker med forskjellige ståsteder kan oppfatte samme situasjon svært forskjellig, uten at den ene oppfatningen er mer riktig eller gal enn den andre. Virkeligheten er like virkelig for den som opplever den, det finnes rett og slett flere virkeligheter. Når det gjelder menneske og samfunn er sannheten som oftest subjektiv og kontekstua- hengig, det vil si at den gjelder for enkelte situasjoner, bestemte omgivelser, avgrensede tidsrom osv. Man har funnet tilbake til phronesis som et viktig kunnskapsområde.

Allerede Sokrates fremholdt det gode eksempel som et nyttig og kanskje det eneste mulige redskapet for å kunne reflektere over og ha en dialog om kunnskap som berører etiske og moralske spørsmål. Kasuset har vært hyppig brukt i undervis-

„ Det er få forskere som bare sitter stille og tenker.

„ Lenge forsøkte forskere å studere mennesker og samfunn med samme tenkemåte og forskningsmetoder.

Inger Marii Tronvoll
er dr polit og arbeider som førsteamanuensis ved Institutt for Sosialt Arbeid ved NTNU i Trondheim. Artikkelen er en bearbejdet utgave av et foredrag hun holdt på SORs fagkonferanse i Bergen i mars i år.
(Tor Visnes).

ningen innen helse- og sosialarbeiderutdanningene, og kan være godt egnet også i forskning omkring praksis (Flyvbjerg 1991, Fog 1992, Tronvoll 1999).

En slik filosofisk tenkemåte gjør det enklere å forestille seg og akseptere at den samme praktiske situasjon kan oppleves svært forskjellig for ulike parter som deltar. For eksempel er hjelpernes oppfatning ikke nok for å skape en bedre praksis, man må finne ut hvordan brukere og pårørende opplever situasjonen sett ut fra sitt ståsted og hva som er viktig for dem.

Hendelser kan i seg selv bestå av uforståelige enkeltlement. Det er menneskene som tolker det som skjer og setter det inn i en sammenheng, for eksempel i en rekkefølge, slik at det bli meningsfylt. På denne måten bidrar de til å gi hendelsene mening, og ved å fortelle om hendelser, formidler de også hvilken mening hendelsene har for dem. Det kan si oss noe om hvordan de tenker og hva som er viktig for dem.

Sett i et slikt perspektiv er heller ikke forskerne frie, uavhengige og nøytrale. De er en del av det samfunnet de lever i, de påvirkes og påvirker. En av de svenske professorene i sosialt arbeid har argumentert for aksjonsforskning som den mest aktuelle forskningsformen for et fag som er så nært knyttet til praksis – når man ikke kan være distansert, kan man like godt ta skrittet fullt ut og benytte mulighetene til å være aktivt deltagende. En annen mulighet er å sette fokus på nye kunnskapsområder og arbeide for å utvikle mer forskning på tema de selv mener er viktige.

Mange forskere på feltet funksjonshemming har en genuin interesse og et sterkt engasjement i saker knyttet til funksjonshemmedes situasjon. Mange er personlig involvert fordi de er foreldre eller søsken til mennesker med funksjonshemming, eller de har vært hjelpere og fagpersoner. Det er ikke minst takket være slike personers innsats og samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner at forskning på området utviklingshemming har fått vind i seilene de senere årene. Her har

” For eksempel er hjelpernes oppfatning ikke nok for å skape en bedre praksis.

” Det seiler nå opp en annen viktig diskusjon i kjølvannet av forskningens endrede rolle.

subjektive interesser og aktivt engasjement hos forskere vært en viktig drivkraft.

Hvem skal forskningen tjene ?

Det seiler nå opp en annen viktig diskusjon i kjølvannet av forskningens endrede rolle: Hvem skal forskningen tjene? Dette har sammenheng med erkjennelse av at kunnskap er makt, som kan brukes og misbrukes. De forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora og jus sier blant annet at forskerne har en etisk forpliktelse til å gi resultater og informasjon tilbake til informantene, i en forståelig og forsvarlig form. Forskere flest regner kanskje med at denne plikten vanligvis dekkes gjennom skrevne rapporter og artikler som er allment tilgjengelige, og foredrag som holdes i ulike fora. Det er imidlertid en større utfordring som er krevende å ta på alvor når informantene er utviklingshemmede. De er enda fjernere fra det akademiske forskerspråket enn folk flest.

Likevel nytter det ikke å avskrive det som et umulig prosjekt. Verdenskongressen til IASSID i Seattle i fjor hadde en gjennomgående sesjon hvor lettere utviklingshemmede var «self advocats» og høyt og tydelig sa fra at de vil være med og påvirke forskningen, ikke bare bli forsket på. De ville gjerne delta i forskningen selv, og noen hadde erfaring med å være forskningsassistenter, og presenterte selv fra den forskningen de hadde vært med på. De syntes imidlertid det var rimelig at de da fikk skikkelig betalt for sin forskningsinnsats, og ikke måtte gjøre det som ulønnet arbeid eller vederlag for den trygden de allerede fikk.

Jeg skal ikke ta mål av meg til å gå grundig inn på alle spørsmålene dette reiser, men vil kort nevne at selv om det er viktige bidrag at «self-advocats» taler sin egen sak, så vil de i likhet med andre kunne ha begrensninger når det gjelder å representere andre brukere og tale deres sak. Det kommer an på om det er interesser motsetninger eller ikke. Det er et

” De syntes imidlertid det var rimelig at de da fikk skikkelig betalt for sin forskningsinnsats.

tankekors at det stort sett er vanskeligst for de svakeste brukerne å få noen til å hevde deres interesser.

Erfaringer med barneforskning

Jeg skal begrense meg til å fortelle om de erfaringer jeg selv har gjort med et konkret forskningsprosjekt hvor jeg har hatt barn med lettere utviklingshemming som informanter, og utfordringene med å utarbeide en publikasjon som skal kunne formidle en del av resultatene tilbake til dem.

Tanken om at jeg burde gjøre noe slikt, meldte seg i løpet av arbeidet med et forskningsprosjekt kalt «Samspill og likeverd» som fokuserte på samhandling mellom barn med funksjonshemming og jevnaldrende (Tronvoll 2000). Barn med lettere utviklingshemming og barn som var tungheyrte deltok. Vi brukte en kombinasjon av feltarbeid og intervju, og oppstarten på feltarbeidet artet seg noe ulikt på de ulike arenaene. De tungheyrte barna ble vi kjent med ved at prosjektmedarbeideren min og

jeg deltok på et kurs arrangert av et kompetansesenter. Både barn, foreldrene deres og lærerne deres deltok på kurset, og vi fortalte alle disse gruppen om prosjektet vårt. Da vi senere dro ut til skolene til noen av disse barna, måtte vi forholde oss til at de visste hvem vi var og hva vi skulle gjøre. Det var ikke mulig å tusle rundt inkognito eller late som om vi var på en tilfeldig visitt. Vi måtte ta tyren ved hornene og gjøre

barna til våre medforskere.

Vi gjorde avtale med dem om at vi ville snakke med dem og deres foreldre aller først når vi kom til deres hjemsted. Vi fortalte at vi ønsket å få vite mer om hvordan deres nærmiljø fungerte for dem, hvordan de hadde det på skolen og hvordan jevnaldermiljøet var. Vi diskuterte med dem hva som var lurt å gjøre for å få vite noe om dette, og her hadde de konstruktive forslag. Vi ba dem sette sammen en gruppe fra klassen deres som vi skulle ha gruppeintervju med, og kunne diskutere med dem hvordan de tenkte i denne utvelgelsesprosessen. Det ga bredere innsikt i hvordan de forholdt seg til de jevnaldrende i klassen enn vi ellers ville fått med tilfeldig utvalg eller hjelp fra lærer. De valgte å ha med et par gode venner eller venninner og et par av de elevene som hadde høyest status i klassen. Derved sikret de seg både støtte (fra vennene) og legitimitet til forskningsprosjektet og gruppedeltagelsen ved at populære elever deltok.

Som forskere fikk vi også mer informa-

Inger Marii Tronvoll på talerstolen. (Foto: Tor Visnes).

sjon gjennom feltarbeidet på deres skole ved at de tok seg av oss, viste oss vei til klasserom og gym-sal og fortalte om mange småting underveis. De var døråpnerne på sin arena, og det ga oss et godt utgangspunkt i forhold til resten av barnegruppa. De var aktive og positive samarbeidspartnere i dataproduksjonen, og delte villig informasjon med oss uvitende voksne. Den velviljen betydde mye for oss, arbeidet ville blitt mye vanskeligere hvis de hadde snudd vrangsidea til.

Barna med i analysearbeidet ?

Sjelekalene meldte seg imidlertid for meg under analyse- og utskrivingsarbeidet. Barna burde ha vært inkludert også her, i alle fall i en viss utstrekning. Det er klart at jeg som forsker med nødvendig utdanning og erfaring må ta ansvar for at det håndverksmessige ved arbeidet blir skikkelig utført. Men jeg savnet å ha en dialog med de barna som var nøkkelinformanter underveis, særlig da jeg skrev en artikkel hvor jeg utarbeidet en liten case-beskrivelse av situasjonen til hver enkelt av dem – tre i alt. Dessverre fikk jeg denne erkjennelsen litt for sent i arbeidsprosessen. Det er ikke mitt inntrykk at det er vanlig blant samfunnsforskere å inkludere informanter i analyse og formidlingsarbeid, særlig når det gjelder

barn som deltakere i forskning, men det er heller ikke helt ukjent. Sosialantropologen Marianne Gullestad, som løftet kvinners hverdagsliv fram i lyset med sin avhandling om moralfilosofiske diskusjoner rundt kjøkkenbordet i en Bergensk drabantby, har tatt til orde for i større grad å inkludere informantene i forskningen (Gullestad 1995). Noe slikt kunne ha latt seg gjøre hvis jeg hadde planlagt det og sørget for nok driftsmidler til flere reiser ut til barnas hjemsteder eller invitere dem på en ekstra samling. Det ville nok ha utfordret oss som voksne forskere og «eksperter», men det kunne vi bare ha godt av. Det kunne ha bidratt til å kvalitetsikre gyldigheten av den informasjonen vi bygger våre analytiske resonnement på.

Kvalene fortsatte under skrive- og formidlingsarbeidet: Vi valgte å skrive artikler i tidsskrifter som når ut til relativt brede grupper av aktuelle fagfolk, og har holdt foredrag og undervist studenter. Men ingen ting har vært rettet spesielt inn mot barna.

Dette gjelder i enda større grad barna

med lettere utviklingshemming. Jeg bestemte meg derfor for å gjøre et forsøk på å lage en publikasjon rettet mot dem. Det er en utfordrende oppgave for en person som meg som har brukt mange år for å skolere

meg til å formidle stoff for akademiske kretser, selv om min forskningsinteresse har rettet seg mot hverdagslivet og folks opplevelser. Det måtte derfor bli et eget formidlingsprosjekt, og jeg har søkt og fått litt midler med hjelp fra SOR.

Ideen var å bruke narrativer fra datamaterialet og sette dem sammen til små historier, og få en illustratør til å lage illustrasjoner. Vi har kontakt med Kunsthøgskolen i Bergen, og en av

studentene ved avd. for design, seksjon for visuell kommunikasjon har utarbeidet fine illustrasjoner. Jeg trengte imidlertid hjelp for å få tilpasset teksten til målgruppa, og en klasse som representerer målgruppen har prøvelest og gitt kommentarer. Også noen voksne med erfaring når det gjelder tilpassing av slik tekst, har gitt kommentarer, og det er ganske klart at selv om jeg har forsøkt å skrive et enkelt forskerspråk, så er det ikke godt nok. Det ble for kom-

„ De jevnaldrende er blitt redd for henne og ber voksne om hjelp dersom hun kommer for å bli med i lek.

plisert, for mange personer og for mange parallelle handlinger. Kanskje er ikke teksten spennende nok heller. Det skal helst være litt dramatiserte fortellinger, og jeg står ikke fritt til å dikte i vei så lenge jeg skal være tro mot datamaterialet.

Etiske dilemma

Et etisk dilemma har også dukket opp. Mitt ønske var å gi tilbake noe av resultatene fra forskningsprosjektet. Ved å formidle historier fra deres hverdagsliv i skole og fritidsaktiviteter, kunne det bidra til å løfte frem deres situasjon slik at de selv kan kjenne seg igjen. Det kunne også bidra til å gjøre den mer synlig for andre, og øke bevisstheten om at inkludering er noe det hele tiden må arbeides med. Jeg tenkte dette var viktig siden våre informanter utgjorde en liten minoritet blant en stor majoritet jevnaldrende på mange av hverdagens arenaer.

Ved nærmere ettertanke slår det meg at et av mine sentrale funn var hvordan barna selv forsøkte å gjøre sin funksjonshemming usynlig i forhold til andre barn og ha minst mulig oppmerksomhet rundt den. Vil det være et etisk overtramp å synliggjøre og sette ord på det mine informanter ønsket å skjule?

Samtidig var de ofte avhengig av solidaritet fra andre for å få delta i deres lek, selv om egne lekeferdigheter også hadde mye å si for hvilke aktiviteter de deltok i.

Hvilke historier har jeg egentlig å fortelle? Eller kanskje heller, hvilke historier er det viktig å fortelle – viktig for hvem? Ja, si det.

Barna er forskjellige, og opplever ulike ting. Det mangfoldet er kanskje greitt å få frem. Jeg skal gi noen eksempler på barns situasjoner:

Det er ei jente på 9 år som går mye alene. Hun vil gjerne leke med de andre i skolegården, men hun har prøvd mange ganger før, og de har blitt sinte på henne uten at hun helt skjønner hvorfor. Hver gang har hun blitt veldig lei seg, og frøken syns ikke det nytter å prøve å snakke

„ Det skal helst være litt dramatiserte fortellinger.

med henne om det som skjer og hva hun kan gjøre annerledes. Hun blir bare mer lei seg. Frøken sier hun er for hardhendt i leken, hun greier ikke å beregne hvor grensene går for hva som er artig i lek og hva som gjør vondt for andre, og hun er ganske stor og sterk for alderen. De jevnaldrende er blitt redd for henne og ber voksne om hjelp dersom hun kommer for å bli med i lek. Hennes løsning i hverdagen er at hun rusler rundt og ser på de andre, og holder seg sammen med noen av de voksne i skolegården. Hun er etter hvert blitt flink-

ere til å leke alene, og virker ganske fornøyd på skolen.

Hjemme kommer savnet etter venner tydeligere frem. Hun vet godt at andre har bestevenninner som kommer hjem til dem og overnatter av og til. Hun ønsker seg veldig en bestevenninne. Men ingen kommer på døren og spør om hun vil leke. Heldigvis har hun storesøstre som er sammen med henne innimellom. Ellers er hun mye hjemme med mor og far.

Hun har en sykdom som krever innleggelse på sykehus av og til, og hun må ta medisiner hver dag. Det er sårt for mor når hun i sinne roper at hun ikke vil ta medisinene sine, hun vil være som de andre!

Et annet eksempel er gutten på 11 år som er flink til mange ting, han sykler og spiller fotball, han er kjapp i sånne fotballspill hvor du manøvrerer små stenger, og du må se godt etter for å legge merke til at han har Downs syndrom. Han trives i vanlig skole og er en aktiv deltager i barnas fellesskap. Likevel har han tanker om sin egen situasjon, og har bedt sine foreldre om å ta ham med til legen for få fjernet denne Downsen. Han ville ikke ha den. Og hvis han skal ha kjæreste, skal det i alle fall ikke være noen med Downs, men ei ordentlig ei.

Spesialskeuleungdom

Mer ekstreme eksempler er ungdommene i 13–14 års alderen som hadde gitt opp tilværelsen i vanlig skole. Det ble for ensomt å være i minoritet blant en stor majoritet, de ble gående mye alene, og skolen i nærmiljøet anbefalte foreldrene å prøve spesialskeule i stedet. De fleste som hadde skiftet skole, sa de trivdes bedre på spesialskeulen, fordi det var flere å være sammen med der, og ingen sa de var dumme. Da jeg gjorde feltarbeidet for fire år siden var det et yrende sosialt liv med mange aktive barn med lette funksjonshemninger i skolegården der, og de la premissene for leken. Slik er det ikke nødvendigvis nå lenger. Skolen er bygd sammen med en vanlig skole hvor de ikke-funksjonshemmede barna er i flertall, og inntaksreglene er endret slik at bare relativt sterkt multi-funksjonshemmede barn tas inn.

Hva er så budskapet i disse historiene? At det er viktig praksis for alle barn å delta i lek og aktivitet sammen med andre barn, men at det ikke er like lett for alle å få det til. Det relasjonelle synet der en ser funksjonshemming som et forhold som skapes i samspill med omgivelsene, er et positivt syn hvor tilrettelegging i noen grad kan redusere funksjonshemming. Men der samspillet skjærer seg, kan funksjonshemm-

ingen forsterkes, og det kan være vanskelig å finne veier ut av uføret.

De av mine informanter som gikk i vanlig skole, hadde en drøm, et sterkt ønske om å være som de andre. De opplevde seg forskjellig, og ønsket å gjøre forskjellen så lite synlig som mulig. På den ene side ligger det innbakt i det relasjonelle synet på funksjonshemming, det er noe uønsket som bør reduseres mest mulig. På den andre siden er det et dilemma at slik usynliggjøring ikke nødvendigvis gjør det lettere å akseptere funksjonshemming i sin tilværelse, eller kreve at andre aksepterer og respekterer den. Det er forskjell på å bare se funksjonshemmingen ved en person, og ikke se den i det hele tatt. Det må finnes en mellomting her. Hvis vi fortsatt skal arbeide for rettigheter for mennesker med funksjonshemming, må vi også kunne spørre oss selv: Hvordan kan vi hjelpe barn til å utvikle en sosial identitet som inkluderer funksjonshemming?

Min tanke på å lage en publisasjon hvor hverdagslig praksis for barn med funksjonshemming ble beskrevet på en måte som de kunne kjenne seg igjen i, og som kunne hjelpe andre barn til å sette seg inn i deres opplevelser. Det kunne være et lite bidrag til å huske på at barn med funksjonshemming finnes, at de kjemper sin kamp for en bra hverdag, og at de fortjener andre barns solidaritet og støtte i å skape et godt miljø for alle barn.

Jeg må bare bli litt flinkere til å praktisere skriving for barn først.

Litteratur:

- Flyvbjerg, Bent.* 1991. *Rationalitet og magt.* København: Akademisk forlag.
- Fog, Jette.* 1992. *Case-historien.* I *Fog & Kvale: Artikler om intervjuer.* Århus: Center for kvalitativ metodeutvikling, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
- Gullestad, Marianne.* 1995. *Forskningsformidling i det senmoderne samfunnet.* Foredrag fra ALL-FORSK-dagene.
- Tronvoll, Inger Marii.* 1999. *Barn, foreldre og de gode hjelpere; en studie av brukermedvirkning mellom familier med funksjonshemmede barn og hjelpere på kommunalt nivå.* Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Tronvoll, Inger Marii.* 2000. *Samspill og likeverd; hvordan barn med funksjonshemming og deres jevnaldrende møter dilemmaer omkring samhandling.* Arbeidsrapport nr. 32. Trondheim: Norsk senter for barneforskning.